
DISCUSSION

Estonian Journal of Archaeology, 2010, 14, 1, 72–78

doi: 10.3176/arch.2010.1.05

Jaak Mäll

OTEPÄÄ PIISKOPILINNUSE HÄVIMISDAATUMIST KIRJALIKE JA ARHEOLOOGILISTE ALLIKATE VALGUSES

On antud ülevaade keskaegse Otepää linnuse hävimisdaatumi kohta püstitatud hüpoteesidest ja vaadeldud kriitiliselt Otepää piiskopilinnuse uurijate esitatud teooriaid kirjalike allikate ning arheoloogiliste leidude valguses. Uuemates käsitlustes esitatud hüpotees Otepää piiskopilinnuse hävimisest 1396. aastal ei pea paika ja linnuse täpset hävimisdaatumit pole praeguses uurimisseisus võimalik määrata.

Jaak Mäll, Eesti Ajaloomuuseum, Pirita tee 54, 10127 Tallinn, Eesti; jaak.mall@eam.ee

Sissejuhatus

1224. aastal rajas Tartu piiskop Hermann eestlaste Otepää muinaslinnuse kohale kivilinnuse ja läänistas selle neljale rüütlile:

Episcopus vero Hermannus abiit cum suis in Ugauniam et cepit castrum Odempe edificare et locavit in eo viros nobiles et milites honestos, Engelbertum videlicet, generum suum de Thysenhusen et Theodericum, fratrem suum, et Helmoldum de Luneborch, virum prudentem et nobilem et Johannem de Dolen... (HCL, XXVIII: 8).

Nagu eeltsiteeritud Henriku Liivimaa kroonikast selgub, oli Otepää linnus Tartu kõrval üheks tähtsamaks Ugandi muinasmaakonna keskuseks: Lõuna-Eestis sakslaste peetud vallutussõja üheks olulisimaks strateegiliseks eesmärgiks oli olnud just Otepää linnuse enda kätte haaramine ja selle hoidmine, mis lõplikult õnnestus 1224. aastal. Samuti oli Otepää olnud Vene vürstide Ugandi-sõjakäikude fookuses (HCL, XIV: 2, XX: 3, XX: 7).

13. sajandil hakkasid Otepää tähtsust keskusena varjutama piiskopiresidents ja kaubalinn Tartu. Seetõttu on Otepää piiskopilinnus jäänud mõnevõrra tagaplaanile nii keskaegse Vana-Liivimaa poliitiliselt määravate sündmuste hulgas kui ka ajalookäsitluses. Otepää piiskopilinnuse hävimisdaatumi osas on avaldatud erinevaid ja kohati ka vastukäivaid arvamusi. Käesoleva artikli eesmärgiks ongi selle kohta mõningat selgust tuua.

Varasemad seisukohad

Vana-Liivimaa keskaegsete linnuste uurija Armin Tuulse järgi jäeti Otepää piiskopilinnus maha “orduriigi lõpuaja paiku”, eksisteerides kirjalike allikate põhjal otsustades vähemalt 1477. aastani (Tuulse 1942, 51–52). Esimeses Eesti arhitektuuri käsitlevas koguteoses (EAA, 51) jääb Otepää piiskopilinnust puudutav info suhteliselt kasinaks. On vaid mainitud, et Otepää piiskopilinnus hävis Liivi sõjas, vaevumata selle väite põhjenduseks tooma mingeidki fakte. Tundub, et Eesti keskaegsete linnuste uurimisega tegelnud kunstiajaloolaste huvi Otepää vastu on jahe seetõttu, et linnuse maapealne osa oli juba 19. sajandiks peaaegu täielikult hävinud (Tuulse 1942, 51).

Alates 1950. aastast teostas Otepää piiskopilinnusel arheoloogilisi väljakaevamisi Osvald Saadre, kes aga uurimistulemuste laiema publitseerimiseni kahjuks ei jõudnudki. Tema seisukohad Otepää linnuse hävimisdaatumi kohta leiame 1966. aastal publitseeritud Otepää kodu-uurijate konverentsi ettekannete teesidest:

Põlenud tukkide vahelt leiti münt, mis on löödud Tallinnas 1390. aasta paiku ja mis koos teiste müntidega aitab meil dateerida lossi põlemist. (Kõik mündid on dateerinud ENSV TA Ajaloo Instituudi teaduslik töötaja A. Molvõgin.) Ajaloost on teada, et Tartu piiskopkonna ja ordu vahel oli aastail 1396–1397 lühike, aga äge sõda, mille kestel ordu laastas halastamatult piiskopkonda. On tõenäoline, et selles sõjas sai Otepää piiskopilinnus tugevasti kannatada. Kindlusena oli Otepää oma tähtsuse kaotanud juba seoses Kirumpää lossi ehitamisega XIV saj. algul (lossina mainitakse Kirumpää 1322. aastal) ja pärast põlemist Otepää kindlust ilmselt enam ei taastatudki. Senine linnus püsis mõni aeg Otepää mõisa valduses, hiljem aga lagunes ning jäeti maha. Kivid kanti teiste ehituste jaoks laiali ja maakamar kattis varemed kinni (Saadre 1966, 49–50).

Eelneva tsitaadi mõttekäigus on eksitud esiteks ühe arheoloogilise stratigraafia peamise põhitõe vastu: kihti dateerivad leiud ei pane paika mitte kihi tekkimise ajalist hetke, vaid annavad ainult ajalise kinnispunkti, millest varem ei saa kiht tekinud olla. Seega: põlengukihti Otepää piiskopilinnusel saab dateerida ainult hilisemaks kui leitud mündi väidetav verimisaasta – 1390. Kust pärineb info selle kohta, et Otepää linnus oli juba 14. sajandi algul “kindlusena oma tähtsuse kaotanud”, ja mida tähendab lause “linnus püsis mõni aeg Otepää mõisa valduses”, pole autoril õnnestunud välja selgitada.

Otepää piiskopilinnuse uurimisega jätkas alates 1980. aastatest tööd Ain Mäesalu, kelle teeneks on Otepää linnuse kaevamistulemuste ja leiumaterjali publitseerimine ning laiemas teaduskäibesse toomine, seda eriti just relvastuse osas (nt Mäesalu 1991; 1993; 1995; 1998). Ka tema töodes figureerib Otepää linnuse hävimisdaatumina aasta 1396.

Oma kõige varasemas Otepää linnuse temaatikat puudutavas rahvusvahelises publikatsioonis on Mäesalu Otepää hävimisdaatumi 1396 esitanud kui *fait accompli*, ilma ühegi viiteta allikatele (Mäesalu 1993, 147). Lähema seletuse mainitud daatumini jõudmisest leiame alles 1998. aastal ilmunud artiklist (Mäesalu 1998, 26, 28–29), kus lisaks eeltsiteeritud Osvald Saadre tööle on viidatud ka Eesti Looduses avaldatud Mäesalu artiklile (*sic!*) ja Tartu Ülikooli üliõpilaste teadusühingu konverentsil 1986. aastal peetud ettekande teesidele. Viimasest leiame järgmise argumentatsiooni:

Rikkaliku arheoloogilise leiumaterjali põhjal saab linnuse purustamise ja maha jätmise dateerida just 14. sajandi lõppu, sest hilisemad esemed siit puuduvad. Seda toetab ka kirjalike allikate teadete analüüs. 1386. aastal märgitakse ühe lepingu sõlmimiskohana Otepää linnust, mis lubab oletada tema eksisteerimist veel sel ajal. 1398. aastal väljaantud läänilepingus nimetatakse, et Otepää linnus olevat “otsa saanud Hekede sõjas”. Kindla daatumi määramisega on esialgu mõningaid küsitavusi, sest “Hekede sõja” all mõistetakse A. Hechti tüli piiskopi trooni pärast, mis on dateeritud 1379. aastasse. Mitmed arheoloogilised relvleiud (kivist kahurikuulid, algelise käsitulirelva fragmendid, turviste terviklikud rinnakilbid) viitavad linnuse purustamisele üsna 14. sajandi lõpul. Seega on tõenäoline, et Otepää linnus hävitati just 1396. aastal seoses Ordu sõjakäiguga Tartu piiskopkonda (Mäesalu 1987, 4).

Lühidalt kokkuvõetuna on eelnenud lõigu järgi otsustades Otepää linnuse hävimisdaatumi paigutamine 1396. aastasse vaid küllalt nõrkadel alustel hüpotees, milles, nagu ka Mäesalu ise mõönab, on “esiaigu mõningaid küsitavusi”. Samas on nii Otepää linnuse ajalugu kui ka Otepää relvade puudutavates artiklites esitatud linnuse hävimisdaatum kui väljaspool igasugust kahtlust olev fakt, mis annab leidudele fikseeritud ajalise ülempiiri, *terminus ante quem* (Mäesalu 1991, 165; 1993, 147; 1995, 338).

Arhitektuuriajaloolase Kalvi Aluve 1993. aastal ilmunud Eesti keskaegseid linnuseid käsitlev ülevaatlik koguteos toetub Otepää linnuse käsitlemisel peamiselt 1960. aastatest pärinevatele restaureerimistöõde aruannetele (Aluve 1993, 35–36). Kuna raamatu kirjutamise ajal olid nii Osvald Saadre kui ka Ain Mäesalu seisukohad jäänud veel laiemalt publitseerimata, oletab Aluve nähtavasti Armin Tuulseele toetudes, et Otepää piiskopilinnus hävis “tõenäoliselt orduaja lõpul”.

1990. aastatel välja antud Eesti arhitektuuri ülevaatelises koguteoses kohtame Kaur Altkoa kirjutatud Otepää piiskopilinnust puudutavas artiklis jällegi hävimisdaatumit 1396 (EA IV, 131), viidates sealjuures eeltsiteeritud Osvald Saadre lühiartiklile.

Nagu näeme, on 1396. aasta Otepää piiskopilinnuse hävimisdaatumina saanud praeguseks hetkeks domineerivaks seisukohaks, jõudes nii rahvusvahelistesse teaduspublikatsioonidesse kui ka Eesti arhitektuuri üldkäsitlusse. Samas on Armin Tuulsee varasemad seisukohad mainitud daatumi esitamisel jäetud tähelepanu ja kommentaarita ning 1396. aasta hüpoteesi ei saa mingil juhul piisavalt argumenteeritult pidada.

1398. aasta läänileping

Eeltsiteeritud lõigus ei saa jätta tähelepanuta saladuslikku dokumenti, mida on nimetatud “1398. aastal väljaantud läänilepinguks”. Nimetatud dokumendile on viidatud Otepää linnuse ajalugu käsitlevas artiklis (Mäesalu 1993, 147) ja tõepoolest on tegemist Otepää linnuse läänistamist käsitleva ürikuga (Lisa; LGU 150). Lühidalt on selle sisu järgmine.

Tartu piiskop Dietrich III Damerow taastas oma kapiitli ja vasallide ning Tartu linna rae teadmisel ja nõusolekul auväärsetele ning õilsatele rüütelite vendadele Otto ja Herman Üksküllile ning nende seaduslikele pärijatele õiguse Tartu piiskopkonnale kuuluvale Otepää linnusele (*dat borchsete up unsem und unser kerken slote to Odempe*) ja selle juures oleva asula (*vorborch*) linnuseläänile, mille nad olid kaotanud “Hechti sõja” ajal (*dat en afgegangen was in Hekedes orloge*), koos kõigi õigustega, nagu nende eelkäijad ning nemad seda hoidnud olid. Linnuselään taastati vendadele Üksküllidele piiskopkonna truu ja ausa teenimise eest ning eriti selle eest, et piiskopi viimases sõjas (*in unseren lesten krige*) oli Herman von Üksküll piiskopkonna vägede sõjapealik (*unse hovetman*), näidates end truu ja ausa mehena. Samuti loeti selle dokumendiga lõppenuks kõik tülid, vaenud ja arusaamatused, mis Tartu piiskopkonna ning vendade Üksküllide vahel kunagi olid olnud.

Vaadeldavas dokumendis ei viita miski sellele, et Otepää linnus oleks 1398. aastal hävinud olnud – Mäesalu poolt viidatud lõik (*dat en afgegangen was in Hekedes orloge*) käsitleb vendade Üksküllide staatust linnuselääni hoidjatena formaaljuriidilisest seisukohast¹: nähtavasti olid vennad Üksküllid 1379. aastal aktsepteerinud isandana Liivimaa Ordu poolt Dietrich Damerowi vastu üles seatud vastupiiskoppi Albrecht Hechti (*Heke*), mida võib tõlgendada kui süserääni (s.o seadusliku piiskopi Damerowi) vastu toime pandud reetmist, mille läbi olid nad kaotanud ka õiguse linnuseläänile.

¹ *Afgân* (alamsks) – kaotsi minema, lahkuma, lepingust või kohustusest vabanema, loobuma (MNW I, 23–24). Autor avaldab siinkohal tänu Ivar Leimusele abi eest kõnesoleva lõigu interpreteerimisel.

Otepää linnus kirjalikes allikates 14.–15. sajandil

Eelnenust võib järeldada, et Otepää linnus oli juba ajavahemikul 1379–1398 Üksküllide valduses. Tegelikult olid vennad Otto ja Herman von Üksküll end Otepääl sisse seadnud juba enne 1376. aastat, pärast seda kui suri nende vend Johannes (*Henneke*) von Üksküll, kes hoidis Otepääd mitte päritava lääni, vaid benefiitsina, mis juriidilisest seisukohast oleks pidanud pärast benefiitsi hoidja surma süserääni valdusse tagasi minema. Vennad Herman ja Otto Üksküll aga haarasid enda kätte kogu Johannesele kuulunud benefiitsi, kuhu kuulusid nii linnus kui ka maavaldused, ning ähvardasid tollast Tartu piiskoppi Heinrich I von Veldet vist isegi sõjaga (*jeghen eren rechten heren tho kryghende*). Konflikt lahendati siiski rahumeelselt: 1376. aastal saavutatud kokkuleppe tulemusena maksid vennad Üksküllid piiskopile läänilepingu sõlmimise eest 2000 rahamarka ja nende õigused kinnitati täies ulatuses – nii maavaldustele kui ka linnusele (LGU 103).

Vaadeldes eeltsiteeritud 1398. aasta läänilepingut varasemate sündmuste valguses, torkab silma, et piiskop Damerow ei vaidlustanud Otto ja Herman Ükskülli õigust nende poolt läänina hoitud maavaldustele. Kui tavalist maavaldust hoidva vasalli kohustuseks oli tema poolt hoitava lääni kaitsmine ainult oma reaalseste võimaluste piires, siis linnuselääni hoidja ehk kastellaani kohustuseks oli temale usaldatud kindluse hoidmine iga hinnaga ja selle loovutamine vaenlasele võis toimuda ainult senjööri loal ning nõusolekul. Poliitiliselt ebaselges olukorras tehtud valikud võisid linnuselääni hoidjale tihti saatuslikuks saada (Bradbury 1992, 77). Vendade Üksküllide süü seisnes selles valguses peamiselt poliitilises valearvestuses, kuna nad “avasid väravad” 1379. aastal esimesena Vana-Liivimaale jõudnud piiskopikandidaat Albrecht Hechtile, kelle positsioon sellel hetkel võis Liivimaa Ordu toetuse tõttu kõigutamatuna tunduda.

Selles, kas vennad Üksküllid Otepää linnuse Dietrich Damerowi Vana-Liivimaale saabumisega ka *de facto* kaotasid, võib kahelda. Tegemist oli Tartu piiskopkonna tugevaimate vasallidega ja vaevalt, et mehed, kes olid julgenud juba eelmist piiskoppi sõjaga ähvardada, oleksid pärast linnusest ilmajäämist hakanud niigi poliitilises kitsikuses olevat piiskoppi toetama, rääkimata veel piiskopkonna sõjaväe etteotsa asumisest Liivimaa Ordu vastases konfliktis.

Mõlemad vennad surid testamentide põhjal otsustades rikka mehena: Herman 1405. (LGU 162) ja Otto 1417. aastal (LGU 197).

Uuesti ilmuvad Otepää ja Üksküllid kirjalikesse allikatesse 1475. aasta keskel, kui teadmata põhjustel majanduslikku kitsikusse sattunud Peter von Üksküll pandib Pühajärve (*Wollust*) mõisa ning 7 küla, sealhulgas ka Otepää linnuselääni juurde kuulunud maa, välja arvatud linnuse enese (*unde dath lanth dat dar na deme borchgesete horet uth genamen det borch wall*) ja püha Elisabethi vikaaria juurde kuuluva maa (*unde dat lanth dat dar horet to sunte Ilseben vicarie*), rüütel Bartholomeus von Tiesenhausenile (LGU 507).

Nimetatud tehing aga vaibus või katkes mingil teadmata põhjusel. 1477. aasta jaanuaris võttis Peter von Ükskülli nõbu Wolmar von Üksküll Otepää kihelkonnas (*kerspel to Odempe*) asunud panditud lääni täies ulatuses üle (LGU 517), kuid juba juulis vormistati Wolmari ja Peteri hoitud läänid millegipärast ühisvaldusena. Piiskop Johann Bertkow sai lääniõiguse vormistamise eest 1000 marka rahas ja Peter ning Wolmar von Üksküll kohustusid sellele lisaks annetama 200 marka Tartu toomkiriku ehitamiseks ja andma kaks Otepää linnusekiriku vana kella (*twe merklike clocken de varmals tome Odempe yn sunte Ylsbeten capelle ghewest syn*) uute toomkiriku kellade valamiseks. Ka selles dokumendis figureerib Otepää linnus (*borchsete*) lääniõiguse objektina (LGU 518).

Nagu eespool esitatust järeldada võib, pole kirjalike allikate andmete valguses mingit alust oletuseks, et Otepää piiskopilinnus oleks 1396. aastal hävinud ja maha jäetud. 1475. aasta pandilepingus mainitakse kindlustusi (*borch wall*) ja 1477. aasta läänilepingus linnuselääni (*borchsete*). Kahjuks puuduvad Otepää kohta hilisemast ajast teated.

Arheoloogilised leiud Otepää piiskopilinnuselt

Väide, et Otepää piiskopilinnuselt puuduvad 14. sajandist hilisemad leiud, ei vasta tõe. Kuigi enamiku linnuselt saadud keraamikaleidudest moodustab raskesti dateeritav või kohati isegi dateerimatu madalalt põletatud kohaliku päritoluga keraamika, on sealt siiski saadud ka arvestatavas koguses keskaegse importkeraamika katkeid. Juba kollektsiooni põgusal läbivaatamisel selgus, et Otepää piiskopilinnuse keraamikaleidude² hulgas figureerib arvestatavas koguses nii 15. sajandile tüüpilist Siegburgi lõõmutatud kivikeraamikat (SIEG3b, Russow 2006, 48–49) kui ka Waldenburi kivikeraamikat (WALD1, Russow 2006, 102–103) ja ka üksikuid 15. sajandi lõppu ning 16. sajandi I poolde dateeritavaid Raereni sinakashalli kivikeraamika katkeid (RAER1, Russow 2006, 58–59). Antud asjaolu näitab, et Otepää piiskopilinnus püsis kasutuses vähemalt 15. sajandi lõpuni, kui mitte kauem.

Kokkuvõte

Eespool esitatust selgub, et Osvald Saadre ja Ain Mäesalu esitatud hüpoteesi Otepää piiskopilinnuse hävimisest 1396. aastal ei saa kirjalike allikate valguses paikapidavaks pidada. Piiskop Dietrich Damerowi poolt vendadele Otto ja Herman Üksküllile 1398. aastal välja antud dokument käsitleb lepinguobjektina just nimelt Otepää linnust ning selle allika põhjal pole kuidagi võimalik järeldada, et linnus oleks olnud hävinud või maha jäetud. Sellele lisaks esineb Otepää linnus dokumentides veel ka 1470. aastatel. Kirjalike allikate andmeid kinnitavad ka arheoloogilised leiud: linnuselt on saadud arvestatavas koguses 15. sajandisse dateeritavat kivikeraamikat. Sellest lähtuvalt tuleb tõdeda, et Otepää linnuse hävimisdaatumi puhul jääb püsima Armin Tuulse määrang: “orduriigi lõpuaja paiku” ja hiljem kui 1477. aastal. Nimetatud dateeringut tuleb Otepää linnuse arheoloogiliste leidude käsitlemisel edaspidi silmas pidada.

Lisa

TARTU PIISKOP DIETRICH DAMEROW TAASTAB RÜÜTLITE OTTO JA HERMAN ÜKSKÜLLI LÄÄNIÕIGUSE OTEPÄÄ LINNUSELE. TARTUS PÜHA MARGARETA PÄEVAL (13.07) 1398. AASTAL (LGU 150)

Wir Diederich von der gnade Gottes bischop to Darbte wunschen allen, de dessen bref seen offte horen lesen, ewigen heil in Gode. Wy bekennen apenbar in dessem brefe und betughent, dat wy mit rade und mit vulbort unnses erwerdigen cappittels unnses kerken to Derbte und mit witleicheit unnses manne, rittere und knechte, und unnses erbaren rades unnses stadt to Derbte verlehnet hebben und geven, und verlenen und geven in dessem gegenwertigen brefe den erbarn strengen ridderen, hern Herman und herrn Otten bruderen, de geheten sint van Ixculle, und eren rechten erven dat borchsete up unsem und unnses kerken slote to Odempe und in der vborch, dat en afgangen was in Hekedes orloge, mit alle deme rechte, also idt ere olderen tovoren beseten hebben und se na. Dat hebben wy enen gegeven und vorlenet ume eres truwen denstes willen, den se an uns und an unnses kerken gedan hebben, sonderliken dat her Herman in unnses lesten krige unse hovetman was un sik truveliken und erliken darin bewisede. Und hebben den vorbenomeden brodern gantzliken vorgeven alle u[nge]ligkeit, anvanck, twidracht und widerstal, id sy mit worden, mit werken oder mit daden, de se gedan hebben tegen uns und unnses kerken, und wy, vorgenomende bischop Didrik, und unse nakomlinge und dat capittell und ere nakomlinge nimmermehr dar up to sakende, noch ansprake to doende, se offte ere

² Tallinna Ülikooli Ajaloo Instituudi arheoloogiakogu, peanumbriid AI 4036 ja AI 3371.

erven nummer darumme to beschuldigen. Und de vorgenomeden brodere, her Herman und her Otto, sik mit gantzen ernste alsz unse truwe manne to uns und to unnsere kerken gentzlichen und vorsichtliken gesatt hebben mit den vorgenanten borchseten und mit anderen guden, de se von der hilgen kerken to lene hebben, also sik dat gebort, like unnsen andern mannen. Darumme wy se mit vorsichtiger mildlicheit und vederliker wolgunst to unsen leven, truwen mannen entfangen. Des hebben wy bischop Diderich vorgenomet to ener groteren zekerheit unse ingesegel vor dessen bref laten hangen, de gegeven is up deme schlotte de Derbte in den jahren unses hern tusent drehundert in dem acht und negentigsten jahren in sante Margar[e]ten tage der hilgen jungfrowen.

Tõlge: Meie Dietrich, Jumala armust Tartu piiskop, soovime kõigile, kes seda kirja näevad või kuulevad loetavat, igavest õndsust issandas. Me kinnitame ja tunnistame selles kirjas avalikult, et me meie Tartu piiskopkonna auväärse kapiitli nõu ning voliga ja meie (lääni)meeste, rüütlite ning relvakandjate ja meie auväärse Tartu linna rae teadmisel oleme läänistanud ning andnud ja läänistame ning anname selles käesolevas kirjas auväärsetele õilsatele rüütlitele, vendadele isand Hermanile ja isand Ottole, keda hüütakse von Ükskülliks, ning nende õiguslikele pärijatele linnuselääni meie ja meie piiskopkonna lossis Otepääl ning eeslinnuses (*linnuseasulas?*), mille nad Heke sõja ajal mineetanud olid, kõikide nende õigustega, nõnda ja selle järgi, kuidas nende eelkäijad seda enne hoidnud on ning hiljem nemad. Selle oleme neile andnud ja läänistanud nende truust teenistuse eest, mida nad meile ning meie piiskopkonnale on osutanud, eriti kuna isand Herman meie viimases sõjas meie väepealik oli ja ennast truust ning ausana tõestas. Ja et oleme eelnimetatud vendadele täielikult andestanud kõik ebaõigluse, rünnakud, rüü ning vaenu, olgu see siis sõnade, ettevõtmiste või tegudega, mis nad meie ja meie piiskopkonna vastu korda on saatnud, ning et meie, eelnimetatud piiskop Dietrich ja meie järglased ning meie kapiitel ja nende järglased, mitte kunagi enam selles asjas ei nõuete ega süüdistustega välja tulema ei hakka ega neid või nende pärijaid kunagi selles ei süüdistata. Ja et eelnimetatud vennad, isand Herman ning isand Otto, ennast kogu tõsidusega kui meie truud (lääni)mehed täielikult ja targalt meie ning meie piiskopkonna teenistusse seadnud on koos eelnimetatud linnuselääni ja muude valdustega, mis nad pühalt kirikult lääniks saanud on, nagu kord ning kohus, meie teiste läänimeestega sarnaselt. Seetõttu oleme nad targa leebusega ja isaliku soosinguga meie armsate truude läänimeeste hulka vastu võtnud. Seetõttu oleme meie ja eelnimetatud piiskop Dietrich suurema kindluse jaoks selle kirja külge oma pitseri riputanud, mis on antud Tartu lossis, meie Issanda aastal tuhat kolmsada üheksakümmend kaheksa püha neitsi Margareta päeval.

Kasutatud kirjandus

- Aluve, K.** 1993. Eesti keskaegsed linnused. Valgus, Tallinn.
- Bradbury, J.** 1992. The Medieval Siege. The Boydell Press, Woodbridge.
- EA IV** = Eesti arhitektuur, IV. Tartumaa, Jõgevamaa, Valgamaa, Võrumaa, Põlvamaa. Valgus, Tallinn, 1999.
- EAA** = Eesti arhitektuuri ajalugu. Eesti Raamat, Tallinn, 1965.
- HCL** = Henrici Chronicon Livoniae. Henriku Liivimaa Kroonika. Tõlk R. Kleis, toim E. Tarvel. Eesti Raamat, Tallinn, 1982.
- LGU** = Livländische Güterurkunden (aus den Jahren 1207 bis 1500). Jonck & Poliewsky, Riga, 1908.
- MNW** = Mittelniederdeutsches Wörterbuch von K. Schiller und A. Lübber. Band I–VI. J. Kühtmann's Buchhandlung, Bremen, 1875–1881.
- Mäesalu, A.** 1987. Otepää keskaegse linnuse lõpp. Üliõpilaste teadusliku ühingu humanitaar-, täppis- ja loodusteadustealase konverentsi teesid. Ajalugu. 16.–18. aprill 1987. Tartu, 3–4.
- Mäesalu, A.** 1991. Otepää linnuse ammunooleotsad. (MT, I.) Agu, Tallinn, 163–181.
- Mäesalu, A.** 1993. Die Burg Otepää als ein Zentrum in SO-Estland im 11.–14. Jh. (Castella Maris Baltici, I.) Almqvist & Wiksell International, Stockholm, 143–148.

- Mäesalu, A.** 1995. 12.–14. sajandi kaitserüüd Otepää linnuse leidude põhjal. (MT, 3.) TA Kirjastus, Tallinn, 326–356.
- Mäesalu, A.** 1998. Die ältesten Feuerwaffen Estlands. Steinbrücke. Estnische Historische Zeitschrift. Ajalookirjanduse Sihtasutus Kleio, Tartu, 19–29.
- Russow, E.** 2006. Importkeraamika Lääne-Eesti linnades 13.–17. sajandil. TLÜ Ajaloo Instituut, Tallinn.
- Saadre, O.** 1966. Otepää varasemast ajaloost. Otepää. Kodu-uurijate seminar-kokkutulek 26.–30. juunini 1966. a. Ettekannete lühikokkuvõtted. ENSV TA Kodu-uurimise Komisjon, Tallinn, 48–51.
- Tuulse, A.** 1942. Die Burgen in Estland und Lettland. (Verhandlungen der Gelehrten Estnischen Gesellschaft, XXXIII.) Dorpater Estnischer Verlag, Tartu.

Jaak Mäll

THE DESTRUCTION OF THE MEDIEVAL CASTLE OF OTEPÄÄ IN THE LIGHT OF WRITTEN AND ARCHAEOLOGICAL SOURCES

Summary

The medieval castle of Otepää in southern Estonia was established by the bishop of Tartu on the site of the earlier earthwork castle in 1224. As one of the great military centres of the region the Otepää castle had been the focal point of German attacks during the conquest in 1208–1227. During the 13th century the importance of Otepää started to wane, mostly due to the rapid development of the town of Tartu, a famous trading centre and the residence of the bishop. As the significance of the Otepää castle was in steady decline during the Late Middle Ages, written records concerning it are extremely scarce, giving no definite clues about the date of the destruction of the castle.

According to the first comprehensive survey of Estonian medieval castles published by Armin Tuulse in 1942, the Otepää castle was abandoned “during the end of the Livonian Confederation” (late 15th to the 1st half of the 16th centuries). The latest written record of the castle dates from 1477. Extensive archaeological excavations at the Otepää castle site were performed from the 1950s–70s by archaeologist Osvald Saadre, who also proposed a new date for the destruction of the castle. He argued, mainly on the basis of a coin dated 1390, allegedly found in the destruction horizon of the castle, and some dubious interpretations of written sources, that the Otepää castle was probably destroyed in the year 1396.

The work on the Otepää castle has been continued since the 1980s by Ain Mäesalu, who accepted the proposed date of 1396 without reservations. He has published a large number of unique archaeological finds (mainly medieval weapons and armour) from Otepää, relying on the date of 1396 as a *terminus ante quem*.

Closer examination of written sources reveals that knights Herman and Otto von Üxküll gained the castle-fief of Otepää in 1376 at the latest. Their rights to the castle were renewed in 1398 by a special deed given by the bishop of Tartu, Dietrich Damerow (see Appendix). Otepää is also mentioned as a castle-fief in the deeds of 1475 and 1477.

The information from written sources is corroborated by the archaeological evidence. A fleeting inspection of the pottery finds from the Otepää castle revealed a respectable amount of stoneware imported from Siegburg, Waldenburg and Raeren, dating to the mid-to-late 15th century and even to the early 16th century.

Therefore, the date of the destruction of the Otepää castle proposed by Saadre and Mäesalu is to be discarded as erroneous. According to written sources, the castle was used and inhabited at least until 1477, and even later use seems probable in the light of archaeological sources.